

Landskap: Småland. Upptecknat av: Karl Sörensen
 Härad: Sunnerbo. Adress: Fåla Hamneda.
 Socken: Bjättersyd. Berättat av: Se särskild uppt.
 i nästa side.
 Uppteckningsår: 1838. Född år i

Regiter

Uppteckningen rör Brott och straff i äldre Tid.
 No: 1 Äldre Tidens brott och straff i
 förhållande till nutidens: s. 1
 No: 2 Husbondens Tillagn över sina
 underlydande: s. 2
 No: 3 Alderman och Bystämma: s. 4
 No: 4 Fjärdingsmän, sexmän och
 rotmästare: s. 8
 No: 5 Kyrkans domarätt i äldre Tid: s. 9
 No: 6 Statens Tillagn över folket: s. 17
 No: 7 Brott och förbrytare: s. 33
 No: 8 Fåloke gubbar och gummar
 skina rättvisa: s. 46

Skriv endast på denna sida!

55 sid.

Upplysningar angående uppt. om
"brott och streff" haas inhämtats
av flera personer, däribland: Maria
Magnusson, Soinoberga, Pjötteryd. 78 år.
Gustav Andriasson, Lindhult, Pjöt-
teryd. 77 år. Emma Bengtsson
Lekeshult, Pjötteryd. Ernst Nilsson
Gustavfors, Pjötteryd. W. Sörensen f. o.
m. f.

Da jag förut lämnat utförlig re-
dogörelse för dessa personers liv
och leverne, bekvärs jag ju ej här ge
någon närmare förklaring.

Genom en naggad kontroll tror
jag mig ha kommit till ett fullt
tillförlitligt resultat.

1. Bröttaliga handlingar, med åtföljande straff, har ju fortllert genom tiderna, och synes ej antaga i vårt århundrade. Däremot har såväl sättet att begå brott, som straffmetoderna förändrats. Då man nu för tiden så ofta läser om försökning och försökning, samt de straffmetoder som tillämpas i dylika fall, kan man fråga sig om ej minstone i vissa mån, de gamla straffmetoderna borde tillämpas. I fråga om uppfostring och fasttagande av den bröttalige, hade man ju mindre resurser att tillgå i äldre tid. Man skenade

jude fortakaffningsmedel och andra metoder som går att våra polismän hava större förutsättningar att fastlägga den brottslige än gamla Tidens ordningsväktare hade.

2. I fråga om straff, skall vi först tala om den s.k. "husagen", som husbonden (härskannen) hade rätt att utöva, i fråga om sin familj och sina tjänare. Våra tjänarna gensträviga eller "förraderade" på ett eller annat "kysse", hade husbonden full rätt att "pryga" dem. Faderna rätt att aga sina barn, har väl ej bortfallit, men dock i det hela

Taget upphört. Så var det emel-
lestid ej förr. Ett medelst "stryk"
"såta vet" i barnen, var både bruk-
ligt och vanligt i äldre tid.
Det kunde även hända att själ-
va husmodern fick en "besata
stryk", om hon ådragit sig hus-
bondens vrede. Då barnen blevo
äldre, ca 14-15 år, fingo de väl ej
så mycken kroppslig aga i hem-
met, men stannade dock un-
der husfaderns kommando - om de
voro hemma - ända tills den-
ne överlät gården, och tog "on-
nantak". Ett gammalt ordspråk
löd: "vär i en ä? karre övå? sing
stachare", och så var regeln fram-

förelägg i äldre tid. Då man nu
för tiden så ofta får höra barn
tilltala sina föräldrar på ett i
högsta grad orespektabelt sätt, kan
man ej undgå att tänka på hur
det skulle gått för dessa själslidiga
barn om de blivit födda för ett
århundrade sedan.

No 3. I varje by fanns en älder-
man (äldreman) som tillsammans
med byns äldste utövade ett
slags bysrätt i äldre tid. Älder-
mannen valdes eller tillsattes
i tur och ordning av byalaget.
Med äldermannsbefattningen följ-
de tillägningsplikt i fråga om
bybornas göranden och lötanden.

Walborgdagen den 1 Maj höll "by-
stämman" ordinarie sammanträ-
de, varvid byns gemensamma
ärenden behandlades. Lärskild
behandling rörande den gemen-
sama betesmarken var behörlig.
Fridigt på Walborgdagens morgon
samlades byns äldste, för att med
äldermannen i spetsen inspek-
tera byns gårdsgårdar (jäsagaora).
Varje bonde hade en viss längd
av gårdsgården att underhålla, och
se, den bonde som understötter
att utföra sin skyldighet.
Efter synförrättningen höll man
stämma "vallboastämman". På stäm-
man fungerade äldermannen

som ordförande, och i egenskap
härav hade han en Träklubb
med vilken han slog i bordet
för att besegla de beslut man
gjorde. Den som vid syneförsätt-
ningen befunnits ha försu-
mat sin skyldighet i fråga om
gårdsgården, fick nu "böta" eller
"plekta" antingen genom erläg-
gande av "böta" i kontanter, eller
i natura. Då "vallkastämman"
var slut, samlades man på en
gård, där "vallbojillöt" skulle
hållas, och där man skulle "druka
valls stöke". Det ålåg byns bän-
der, att i tur och ordning göra
"vallbojille" som även kallades

"vallvarejälle". Den gamla seden
att göra "vallvarejälle" har fortlevat
i vissa byar i Hamneda socken än-
da till för några år sedan. Je än
förelkommer visst denna sed i
Björstorp by i Hamneda.

Desse vallbestämmar som höl-
des i äldre tid, hade säkerligen
en ganska stor uppgift att fylla.
Luperi och slagsmål var ju i
så ovanligt i äldre tid, och många
svärigheter, av det ena eller an-
dra slaget klarades upp på by-
stämman. Även mindre stäl-
der såsom snatteri beivrades av
bystämman. Silunda hände att
en bonde blev ölad att i bystäm-

mans närvara "pryla" sin son,
därför att denne tagit en pennning
pung (pångapung). Man säger att
fadern "la inte fingrarna i mällem"
(d.v.s. ej sparade sin son). då den
kroppsliga bestraffningen utfördes.
Förutom de ordinarie bystämmor-
na kunde äldermannen sam-
mankalla byns äldste, då han en-
sig detta vara nödigt. Skulle en
förbrytare efterspanas ålåg det
troligen äldermannen att leda
detta arbete samt skicka ut
budkarle då så erfordrades.
No: 4. Förutom älderman och byarätt.
fanns "söxmän" samt senare
ffärdingsmän (fföringsmän) en

Skämtsam benämning på fjärdingsmannen, var "fjärdingsprästen".
I varje rate fanns en "ratemästare" vilken skulle ha hand om "knek-
topängarna" samt förvara vissa saker av knektens utrustning.

No: 8. Vi övergå nu till kyrkans domarätt. Kyrkans tillsyn över folket utövades av prästen som var den makthavande i denna institution. Upprätthållandet av ordningen i kyrkan under det gudstjänst pågick sköttes av den s.k. "kyrkostöten" som gick fram och tillbaka i kyrkan, under den som stötte i golvet med en lång stäv, för att väcka de som somnat.

och för öfrigt hålla reda på folket. I ena ändan av kyrkstäten "stöt" fannas en skinnpåse anbragd, i och för upptagande av kolekt. Kyrkstätten hade förvisso en stor uppgift att fylla. Dels var det många som somnade, under den långa predikan, och dessa borde ju väckas - dels förekom att berusade personer inträdde i kyrkan, och genom sin oreglerighet störde gudstjänsten. Det berättas om en person kallad "krypejössen" som berusad inträdde i kyrkan juldagens morgon, under det han saar och sjöng de fulaste visor. Att störa

Gudstjänsten i kyrkan kallades
att "jera kjerkebulla", och detta
brätt beivrades tämligen strängt
av kyrkan. Brännvinet hade
den största skulden till att
kyrkbullet uppstod. Bönderna
hade ofta brännvin med sig till
kyrkan, och så kunde det lätt
hända att någon tog titet för
mycket, och måste ge utlopp för
sina känslor. Sörgligt nog berät-
tar man att själva "kjerkestötan"
ofta blev full innan han gick
hem. Denne ordningsman fick
väl i alla fall vänta att se
sig full, tills Gudstjänsten var
slut.

De brott. för vilka kyrkligt
straff tillämpades, voro av Tre
slag, dels mindre förselser som
besträffades av kyrkan ensam,
dels grövre brott som besträffades
av både stat och kyrka.

Kyrkliga straff voro av Tre slag,
nämligen frihetsstraff, kroppsstraff
och skammstraff. Ja vi kan ännu
nämna ett straff, som - kanske
var det svåraste av alla, nämligen
"bannlysning", då den brottslige
blev avskild från kyrka och
matvard, samt som man sade
stöld under Guds dom. Ofta före-
kom att alla de Tre först nämna-
de straffen tillämpades på en

person, för ett och samma brott.
Örappstraffet bestod däri, att
den brottslige avkläddes, verpa
hän (eller hon) lades på ett bord och
fick "slita hysäkeapö" - liktydigh
med att man med ett apö, till-
delade den brottslige ett visst
antal slag. Skematrappen var
av två slag, ett lindrigare, och ett
svårare. Det förra bestod av ofent-
lig skriftning, då den, eller de
skyldige fingo "stao te skreft",
varvid de av prästen fingo en
grundlig tillrättvisning, samt
lova göra bot och bättring.
För någon mindre försäelse kunde
jä straffet förmildras till ett insä-

fatta enahild skriftning, då de
skyldige fingo order att ingifva
sig hos prästen och antingen
i denna bestad eller i skriftning
fingo undergå förhör, samt lösa
bättring. Även detta senare straff
kan ju räknas som skamsstraff.
Ty om ej allmänheten fått se
själva ceremonien, så måste de ändå
att den hade förekommit. Själva
skriftningen var den bestraff-
ning som varje brottling måste
genomgå efter sluten bestraffning
av varje annat slag. Först då den
brottslige blivit skriftad fick han
tillträde till kyrkans medel och
upptagen som en kristen människa.

Det säärare skamstrappet som
även kan betecknas som fri-
hetsstrapp, bestod däri, att den
brottslige fick sitta i "stäckhän"
(ett slags trästall, där den sit-
tande fasthöls av järnband.) som
hade sin plats inne i kyrkan.
Den i stolen fängslade fick av
prästen mottaga en straffpredi-
kan som han säkert aldrig kom
att glömma. Den brottslige fick
sitta i stöcken under hela den
tid som Gudstjänsten varade.
Då kyrkan oftast var fullsatt av
folk, och så gott som alla blickar
riktades på den i stolen sittande
hade denne det oannaligen sj' förroligt.

7. I Pjätteryda gamla kyrka fanns
siden skamstock. En 80 år gammal
gumma säger att hon i sin
barndom sett en person sitta i
stocken under gudatjänsten i kyr-
kan. Silunde skulle denna straff-
metod ha tillämpats så sent
som på 1800 talet.

Kyrkligt frihetsstraff bestod för-
utom vad ifråga om stocken an-
förts, däri att den brottslige inku-
rades i kyrktornet, där han fick
leva av vatten och bröd. I tor-
net i den gamla kyrkan i Pjät-
teryd har brottslingar varit fång-
na. En person benämnd "hogga-
rekallén" sett silunde fångad

i kyrktermet, men lyckades fly
därifrån. Ingående olika brott
som beivrades av kyrkan, kom-
mer jag att närmare beröra detta
ämne i kap. 7 - om brott och färdtyten.
No. 6. Statens Tillagn över folket
utövades av "kronefogdarna" samt
länsmännen. Man säger att kra-
nefogdarna voro mycket hårda
mot folket. Även länsmännen
voro hårda - kanske alldeles hårdare.
Ingen statens Tillagningsman
i orten var väl mera omtalad
än länsmannen Blomgren i Gustafs
fria Pjätteryds församling. Län-
sman Blomgren tycks ha varit
en mycket hård herre, som

visserligen hade många svårig-
heter med de bingstyriga bön-
derna, men som var kare till
att klara sig i de måst svåra-
lade situationer. Men har ju på
alla sätt försökt att svartmåla
länsmannen Blomgren, och i många
fall har man väl rätt, men dock
måste man räkna med de sär-
righeter lagens representanter
hade, och som kanske gjorde dem
mera hårda och brutala än vad
de egentligen ville vara. Länss-
man Blomgren var, trots sina
fel, dock en man som ej måste
vad rådale ville säga. Detta sitt
mod bevisade han många gånger

och därefter då han infångade
ett fruktat förbrytarband som
huserade i våra bygder. Angående
de många spratt man gjorde
mot länsmannen Blomgren, skall
jag här nämna några. En sön-
dag då Blomgren var inne i kyr-
kan, passade någon på att me-
delst gorror, i vilka gift blandat,
döda den ene av länsmannens
hästar. Härefter brukade länsmann-
nen endast ika efter en häst.
Under sina färder ute i bygderna
åtföljdes Blomgren av en stor sars-
kund som Troget sarsung vid hans
sida. En gång då Blomgren var
i Oskult, passade man på att höra

iväg hans häst, så att hon fick
gå hem. Då lånmannen en gång
kom till ett torp, för att panta
(pantade) några husgerädsaker, pro-
sade man på att slänga dessa i
brunnen, då man såg lånman-
nen vara i annalkande.

En bonde (eller torpare) fick sin
enda ko pantad. Då mannen ej
förmådde betala sin skuld, kom
lånmannen en veckas dag för att
hämta hon. Då han kom fram
till torpstället fanns emellan-
tid ej den pantade koen där. I
stället för den rödbekiga koen
som pantats gick nu en svart ko
ock betade i hagen. Torparen hade

helt enkelt svärta sin ka, och
lånemannen fick vända tillbaka
med oförrättat ärende. En skoma-
kare fick sin "julemat" och sitt
"julebrännvin" pantat. Mat och
brännvin lades i en kista, som
därefter låstes. Då lånemannen
gätt, tog skomakaren och vände upp
och ned på kistan, och då föda-
men skulle hämtas, fann man
dess i en enda röra. Brännvinet
hade runnit ut och blandats
med maten. På detta och liknan-
de sätt försökte man göra livet
så lätt som möjligt för låna-
mannen. Blomgren var dock en
riktig kraftkarl, som var fruktad

även av de rätta slagskampar.
Länsmannen Blomgrens fru skall en
gång ha frågat sin man: "varför
kan du vara så hård då du är ute."
Länsmannen svarade: "jag lämnar
hjärtat hemma då jag far bort."
Att länsmannen talade sanning
denna gång, det kan man förstå
då man hör berättelsen om huru
han pantade till och med ryggs-
läcket som det lille barnet hade
på sig. En gång misslyckades
dock länsmannen Blomgren totalt i
sina förhåanden, och det var
då han skulle "höckta" "klok-tunn"
som bodde i Osnahöj, endast ett
littet stycke från Gustavpers.

"Klokanna" följde (föllde) godvilligt
(gövelligt) med, och satte sig på
vagnen, men därmed var det också
slut. Då lånamannen skulle hem
var det alldeles omöjligt att få
höstarna att gå. Hurs lånamannen
än röt och slop, så kom de inte
längre, och slutligen bad han "klok-
-Anna" att stiga av, vilket han gör-
de, med påföljd att lånamannen
kunde köra hem. Mellan Blom-
gren och klok-Anna" rådde en
intense vänskap, men slut-
ligen blevo de båda, var och en
på sitt sätt orgilla personers
vänner, och denna vänskap
förlorade y' Blomgren på.

Man kan ej säga att lagens representanter vara populära hos allmogen, och kunde man på något sätt lura dessa rättvisans tjömare så tyckte man nog att det var bra. I orten fanns en länsmannasom kette Böös, och även denne hade det beaktligt. En gång kom Böös till en gumma som kallades "källa-Biota" vilken bodde i Hamne-
da församling, och var misstänkt för brännvinsförsäljning. Då Böös letat länge och väl, skulle han begiva sig av, men då han trädde över Träskeln, ut i förstugan, föll han "pladask" ned i källaren. Biota hade öppnat Trälåmmen

Till köllaren för att lura ned Böös.
Beata skyndade sig att dra upp
stegen så att länsmannen ej kom
upp, varefter hon gick till sine
grannar och sade "ni äro tjongöna
te i jölle me. Böös ä' hämmän i
minn kjällare, i ja verra int
fä upp an". Beata hade ej gjort sig
någon brödska, och bönderna gjorde
sig nog heller ingen brödska, var-
för Böös fick tillbringa en ganska
lång tid i den mörka köllarkölen.
Att länsmannen var resande, då
han äntligen kom upp, behöves
väl knappast beskrivas. Denne
"köllabeata" förtötade länsmannen
mer än en gång. Då han var in-

Ständ till Tinget för att stå till
saks för brännvinsaförsäljning, vil-
ket hon starkt misstänkte ha ut-
rät. Svarade hon på damrens för-
frågan, om hon sålt brännvin "nå-
då" ha ja inte, men om då kommit
en gård vån så ha ja gott en en
syd. Bösa fru ha varit hos me i blott,
i ne hang e fått komma knappa
i västan, så gåt hang". Ett vittne
blev en damren tillfrågad om hon
köpt brännvin av Bieta. Hon svar-
de "nå då ha ja inte, men om de
ha stått nåt brännvins, ha ja tatt
en flaske. Damren frågade Bieta
om hon gjorde något anmärk på
vittnets förfarande "nå" sade Bieta "

han o' följt me så många gånger,
så hette han nåt, så måtte han
väl ta att". Då målet var slut
frågade Bioto, domaren vad ett "afjällsö"
kostade. - Fem kronor sade domaren.
"Då kan han va konnän, å di ann
se feshommarna" se Bioto, och lade 5
<sup>enligt
männ</sup> kronor på dommarebordet. Efter rät-
tegningen dukade Bioto ett riktigt
gillesbord i Tingsförstugan, och bjöd
sine vittnen på mat och bränn-
vin. Lönsman Biör kom en gång
till en knekt, i något örend.
Knekten löste dörren, och på löns-
mannens befallning att öppna, sa
sade han "ja öppna inte mina
dörr utan för hvar i köprådet, i

inte få några grytade studenter.
Länsmannen var nämligen kallt.
Öronans Tillsyningsmän visade
ingen skonsamhet då det var frå-
ga om pantning. Fanns ej andra
föremål i det fattiga hemmet än
litet mat och några hushålls saker.
Så pantade man detta, utan att vi-
sa något som kallat medlidande.
Som förut beskrivits kunde det
hända att själva "vaggståcket" pan-
tades. Det berättas om en person
som gått till sitt arbete "tröjilös"
(d. v. s. utan tröja på sig) att han vid
hemkomsten fann att tröjkan
legits i pant för en guldskuld.
Då man fick tag i en person

som begått ett brott av allvarliga-
re slag, höktades denne för att för-
höras. I Gustavspors som ju var
länsmansboställe förvarades brott-
slingor under förhörs tiden. I foto-
grafi No: 1 synes mangårdsbyggnaden
i Gustavspors, i vars källare, mer
än en fänge-
sattit bun-
den vid de
järnringar
som än i
dag finnes
hvar i käl-
larens väg-
gar. Förmod-
ligen är

mången dyster historia knuten
till denna gamla fängelsehåla.
En tingsplats har varit belägen
i Pjötteryds församling. Den brottal-
som efter slutad rannsaking blev
domd till fängelsestraff, införpassa-
des till "höktät". Dock förde rann-
sakningstiden med sina pinsam-
me formaliteter, i grymhet o beu-
talitet vida överträffet till och
med det värsta fängelsestraff.
Att "ligga på bekjännelse" i äldre
tid, var sannoligen ingen sinnessjuk-
De personer som blevo dömda till
döden, blevo avrättade medelst hals-
huggning. Platsen där avrättningen
ågde rum, kallades "galljebacken".

Detta ligger att som arrättningsplats
valdes någon hög kulle, eller back-
slutning. På Gustavspass äger i
Pjätteryds församling, har arrättning
ågt rum. "galljäckarna" - se foto No. 2 -
äro belägna på västra sidan och
ger, endast ett hundratal meter
från man-
gårdsbyggnad-
en, som lig-
ger öster om
denna ä.

Den siste
arrättning
som ågt rum
på denna
plats, torde

Skriv endast på denna sida!

ha varit då Trä^{en} hämmar^{en} och
dotter) avrättades. Troligen för en mord-
gärning. En gammal Tradition berde
ha varit, att om bōdlen ej fick
avrättningen utförd medelst tre
hugg, det var hans skyldighet att
sjölv lägga sig på "stypestickan"
för att avlivas. Ett ordspråk som
skall beteckna den svärmodiga gång-
en förbrytare hade att gå, då han
skulle avrättas. Lyder "han gao
som han skulle gao te stype-
stickan". Ordspråket uttåges om den
som ser ledsen ut. Förutom denna
nämnda avrättningsplats fanns en
"galljocke", väster om den gamla
lagstigen i Hamneda församling.

N:o 7. Stöld var ett av de vanligas-
te brott som begingos i äldre tid.
Företur stulor. Penningar och andra
föremål stulor. Har tjusmjölkades.
Stöld av "fattigbössen" förekom. Då
måga herrskap en söndag passer-
de Bjättersyd, och i fattigbössen lagt
måga större penningar, passade en
tjuv (Tjya) på att medelst en tjö-
rad trästicka fiska upp penning-
arna ur bössen. Enligt sägen skall
kyrkklockorna i Bjättersyds äldsta
kyrka ha stulits, men av Tjumas
na tappats i stockholmsjön, då de
bötledes foro över denna sjö. Det
finnes personer som berättat att
de vid klart väder sett klockorna

på djöbottnen. De personer som
stula kan fånga heter "kajösare".
Tjuvarna gingo ofta mycket finur-
ligt till väga. En morgon upptäckte
ägaren till Byaröarna, att en bål var
försunnen. På marken var nyfat-
ten snö, och därför borde det väl vara
lätt att spåra bålen (en snöpt tjus ka-
lades "bål") men så var icke fallet.
Icke ett spår syntes efter bålen, en-
dest spåren efter ett par män syn-
tes, men dessa hade gått mot Byarö-
arna. Götan syntes olöslig, men så
var den ej. Tjuven hade helt en-
kelt satt stölar på bålen, och pla-
serat dessa bakfram, för att lura
rättvisans tjäna.

Mord förekom ju en i annan gång
och fick man då fött i den skyl-
lige - vilket icke alltid lyckades -
fick han sitt straff.

Ett brott som råkades till det
svåra slaget var hemfridsbrott, som
betecknades med att "jåra häim-
gaong". De personer som begingo
hemfridsbrott genom att bryta
sig in genom ett fönster, kallades
"glagga". Vårre är att stjåla något
som fanns inomhus, var dock
att tillägna sig något som stod
som man sade "onne hälan hem
mål". Slegsmål hörde ju till de
måst vanliga försedderna, men
sedane saker ville man helst

klara upp sjöla. Hade man fått
stryk, ville man ge stryk igen.
Slog man bara inte "ihöl" varandra
så var det bra. Slog man någon
så att han fick ligga en längre
tid, så fick man ge den slagne
några riksdaler, och sen var den
saken klar. Rikade man under slags-
mål slö "ihöl" sin motpart fick
man "lägga mansbot" (d. v. s. betala
en viss summa). Silunda ville
man ha så litet som möjligt
med statens tjänare att göra, men
föll man i rättvisans händer så
fick man beta för sina synder, om
de varo aa det ena eller andra slaget.
Det berättas om en kvinna, som

blev kallad att stå till svors in-
för kyrkan, emär hon misstänktes
att ha dödat ett foster. Kvinnan
ackladdes och lades på "säckrestu-
båt" där hon undersöktes. Mot sitt
nåkande kunde ej kvinnan dömas
efter jordiska mätt, men hon blev
-stöld under Guds dom-, liktydigh
med att hon miste vissa rättig-
heter som tidigare beskrivits.
Två personer, den ene hette Gustav
Pålsson, den andre kallades "mak-
lagobben" hade stulit huse. Efter
genomgången fängelsestraff i "häck-
låt" fingo de sitta i "stäckån"
under Gudstjänsten, varefter de
"skriptades" eller som man oftast sade:

"Stao Te skreft". En störtjua be-
nämnd "haggarekallån" hade stulit
en hel kopparkruka full med
silver, samt från kyrkan, autotens
urna. Han införpassades till Pjötte-
ryds kyrktorn, varifrån han dock
lyckades fly. för att sedan ej låta
sig anhålla. Troligt är att han blev
dödad i Helarnäs.

Om ett barn dog innan det blev
döpt, fick föräldrarna plikta. Om
en man hade könsamgänge med
sin hustru innan ramen av en
 viss tid efter det hvarann fött
barn fick han erlägga "hjärtkeblöta"
eller "hjärtkeplikt".

Brytande av andras brev, var ett

svårt brott, och straffades, enligt
sögen på så sätt att man högg av
den högra handen på den brottslige.
Bland de mera bemärkta störtju-
var som opererade i våra bygder,
lär väl med skäl sägas att Tull-
berg är den förnämste. Tullberg som
genom sin skicklighet att ut-
föra stöldkupper, samt sin förmå-
ga att undgå sina förföljare, och
även gå ifrån dessa, om de än
fångats honom med kedjor, hal-
lades "möstötjva", var en högst
underlig person. Man kan gott sä-
ga att Tullberg var både hatad,
fruktad och älskad. Hatad av lagens
vaktare. Hatad och fruktad av de rika.

Ålskad av de fattiga. Tullberg var
en högt originell tjua, han tog från
de rika och gav åt de fattiga.
Lika hänsynslös som Tullberg var
då han utförde sina djärva stöld-
kupper, lika öm och deltagande var
han, då han kom in i den fatti-
ga kottan, där nöden och armodet
rädde. Denna Tullbergs hjälpsam-
het mot fattiga, samt hans skick-
lighet i öfrigt, gör att Tullberg är
allmogens mera främata som en
hjälte än som en förbrytare.
Som belysning av Tullbergs förskat-
lande till de fattiga, kan följande
berättelse anföras: Till ett fattigt
hem, där modern var borta på dagsvika

och barnen "ingelästa", kom Tullberg och bad att få stiga in. "Ni
kan inte öppna, för mor² ha saht
att Tullberg² kan komma: sode barnen.
(Antingen visste ej modern om Tullbergs
sinneley eller ville han genom att skrä-
ma barnen för Tullberg, förnå dem att vara
inne) Öppna ni barn, Tullberg är långt
borta, sode mannen utanför dörren.
Barnen öppnade, och då Tullberg
sett sig omkring i stugan, samt
vilat en stund, gav han barnen
Två brödkakor samt sade: "mår nu
mor kommer hem, så hållsen hen-
ne med att Tullberg har varit här".
Då modern kom hem, och skae
sönder brödet som Tullberg givit

dem, fann hon en större silver-
penning i varje kaka.

Man försökte många gånger att
oskadliggöra Tullberg, men i det
längsta klarade han sig. En dag kom
bud till Pjättersyd att Tullberg var
i anmalkande, och troligen kom att
passera Bergagården, på väg västerut.
Nu tänkte man, skall vi väl ändå
få fast i den efterlängtede. Med
ordningsmannen i spetsen begav
man sig iväg, ned till Bergagårdens
öbro, för att där invänta den stora
möstertjuven. Gubbarne såga biator
och allvarliga ut. De visste vem de
kom att få att göra med. Ordnings-
mannen inspekterade sina med

allt hånde föremål beväpnade man-
nar, och så ställde man sig att
vänta. Det gick en timma, det gick
två, men ingen Tullberg hördes aa.
Nu började man bli orolig. Hade
man blivit lurad, även denna gång?
Då plöteligt höres ett dolt muller,
tydligen av en vagn, som närmar
sig österifrån. Alla man göra sig
redo. Vapnen äro i ordning. Nu kan
han komma! Vagnabullet blir
starkare, och där kommer han.
Nej, inte är det Tullberg! Vad man
ser, är en fin herreman, i hande
på ett ekipage, draget av fyra häs-
tar, vars silverbeslagna seldan
glänna i solljuset. Nu blir det lid

på bron. Wagnen slängas. En fin
herseman kommer! - Kanske kungen
sjöls. I hast ordnas de förskräckte
bönderna: för att på ett värdigt
sätt hälsa den höge hern. Nu rullas
skipeget in på bron. Herseman-
nen ser med bister min på de
vördnadsfullt hälsande bönderna,
men då han kört över bron, vån-
der han sig bekört och ropar: "nu
reste Tullberg". Hästarna få ett
rapp, och vagnen försvinner i ett
dammeln. Förbittrade vände bön-
derne hem. I stället för att fast-
taga Tullberg, hade de bevisat ha-
nom den största vördnad.
Tullberg gick dock slutligen sitt

4456
öde Till mötes. Enligt uppgift
skall en rik bonde som till stor
del haft Tullberg att tacka för sin
rikedom ha dödat Tullberg. En stor
belöning var utfäst för Tullbergs
gripande, och den girige bonden
höll sig ej för god att döda sin
välgörare för att erhålla belöningen.
En annan mörtstjunn var "Lasse-
Mejja". Han bodde på en ö, ute i
sjön Möckeln, men vistades ofta
hos en bonde på fastlandet.
De s.k. störtjuvarna brukade ha nå-
gon de "drae te" d. v. s. någon som
fick med sig tjungodast och i gen-
gåld lät tjungen vistas hos sig.
Ett gammalt ordspråk lyder "dän

som ske sjöla, fö lä ha nannstans
å häle" (d. a. s. v. i. s. t. a. s.). En tjua som
satt på "höckte" sin mästa tid, var
"jönn Ragge". Ragge som stal så fort
han blev fri, sade en gång vid
framkomsten till "höckte": "då vål
å inte ha jökt varre än en kan
tera käm i jä'n".

N:o 8. Då man blivit bestulen el-
ler som man ofta sade: "klett ac
mä' nät", vände man sig ej gärna
till statens tillsyningsmän. Des-
sa voro i flästa fall "illa leena".
I stället anlätade man kloka gub-
bar och gummar för att få klar-
het i fråga om stölden, samt sam-
tutt få igen det stulna.

Man behöfde ju ej fara länge
vägar för att konsultera dessa i olika
konster och knep, förfarne perso-
ner. "Kloka" fanns det gott om i
äldre tid. De metoder som dessa
kloka män och kvinnor använ-
de, voro av så olika beskaffenhet
att en utförlig redogörelse, vdt är
både omöjlig att ge, och skulle ta
allt för stort utrymme. Att den
kloke kunde genom att oavbrutet
i flera dagar smida på en spik.
(möjligen en "galljespik" d. v. s.
en spik som tagits från en galge.
Sådana spikar användes nämligen
för trolldom) "smia ut & jät" på
den de ville skada, det tredje man

fullt och fast. En sådan hämmad
Tycks dock ha kunnat förhind-
ras, om den som drabbades av den
klokes åtgärd var förforen i vis-
sa för detta ändamål esforderliga
knep. Sålunda kom en Tjuv från
"Bossö" in på ett ställe och bad
att få mala på hemkvannen (häm-
kvannan). Han sade "Folk" (en klok)
hållå på i smi ut sjöt på me
män då ska han slappa". Tjuven
drog Tre varv, arigt på kvannen
men husvide olyckan avhjäl-
tes, vet ej berättaren.

Ett ganska vanligt sätt var att
den kloke på något mystiskt
sätt kvarhöll den sjötande, detta

om stölden utfördes hos den klo-
ke. Den metod som oftast anvæn-
des av den kloke, var att på ett
övernaturligt sätt tvinga tjuven
att bära hem det stulna.

Jag skall här ge några exempel på
de fall, då kloke anlitas för att
uppklara stölder. En smed blev
en natt bestulen. Det stulna be-
stod av en större smösklena, som
han tänkt sälja. Smöret hade
förvarats i en höllare, under bo-
ningshuset. Ett par dagar efter
det stölden utförts, begav sig
smeden till en i orten boende
klok, allmänt kallad "den kloke
gebb'n", för att få reda på var

småret tagit vägen. Då smeden
omtalat stölden samt rådjat om
gubbens hjälp, ville först den
kloke ej befattna sig med saken,
men gav slutligen efter för sme-
dens böner, samt gick efter ett
glas vatten, satte det på bordet
framför smeden, samt befälde
denne att titta i glaset. Då sme-
den en stund betraktat vattnet,
blev han grundligt förvånad,
fick nämligen se sin hustrus
bild. Tydligt avteckna sig i vat-
tenglas. Det var smedens "hjä-
ring" som tagit småret, vilket
hon sålt för att få någon viss
sak hon behövde. Då den kloke

visste hur saken låg till hade
han i början ej velat befatta sig
med ärendet. Det bör tilläggas
att smeden gav sin hustru ett
grundligt "hok stryk" då han kom
"hå'm". En glasvästare blev be-
stulen på sitt "julebrännning",
som bestod av hela 4 kannor.
En klok "Joan Allmen" rådfrågades
angående brännningstölden, och
denne sade: "då försate som him-
mā te de, ha tatt att". Den för-
ste som kom var en person, ka-
lad "Pillso-Gustav", vilken också
hade stulit brännningen, och för-
varat eller rättare sagt gömt det i
"kåla-Bängtåns prägar". Troligen

hade "Käla-Bängtön" g'alls med stök-
den att skaffa.

En bonde blev av med pennin-
gar, vilka förvarades i en byri, och
voro avsedda för skottutskylder.

Bonden vände sig till den förut
omtalade Johan Allmen som ju var
klok, eller trolldomskunnig. Allmen
sade: "sti äpp i maen bettja, i
löt drana va äppän så ja hämmä
ing". En kvinna som tjänade
hos Allmen (samma kvinna som
berättat denna händelse för mig)
tyckte det var roligt att se hur
hennes husbonde bar sig åt,
och då gubben stigit upp och be-
givit sig iväg till den bestut-

nes hem. följde hon efter på ett
lämpligt avstånd. Pigan stannade
ett stycke från gården, och efter
en stund fick hon se en gubbe
komma springande "i bara sjöaten",
mot den bestulnes hem. Nu
kunde inte pigan "styra se" utan
följde efter den springande som
gick direkt fram till byrån, och
lade penningarna på samma stäl-
le där han lagt dem. Gubben
som stulit penningarna såg ut
som om han halsov, men de
de talade till honom, "ble han
se se", samt bad att få låna ett
par byxor medan han gick hem.
Denne Allman Tycho ha varit en

högst besynnerlig herre. Enligt berättaren hade han ett litet djur förvarat i en ask, och detta djur skulle ha 3 droppar blod om dagen. En dag då gubben var ute fick pigan för sig att litte litet närmare på detta underliga djur. Rätt som det var kom gubben och sprang för glatta livet, understhan sig försiktigt ut. Till pigan sade han "då får du allri' rera, då han går så illa så illa så du kan allri' begripa att". En morgon då Allmens piga kom ut, fick han se en kare med en säck potatis på ryggen, stå utanför hållaren. Man-

nen skulle sjöla potates från
Allmen, men fick stå med säcken
på ryggen, ända tills gubben kom
ut om morgonen.

Da Presten Bräkenhjälms piga
på uppmaning av presten, följde med
henom till ladugården en natt.
fick hon genom att beröra något
av prestens klädesplagg (möjligen
hans galocker) se en naken kvin-
na, sitta och tjumfjälka en ko.
- En Trolldomakunnig kvinna kunde
genom genom att kläda av sig naken,
göra sig osynlig för vanligt folk.
- En bonde hade blivit besträfs på en ko.

Hon frågade "Klok-Anna" vem som stulit hon.

Det var den som du stal en ox från i fjor, sade Anna.
Bonden blev både förvånad och "skamplåt" av detta svar.